

Shakespeare hämtade *Venus och Adonis* från Ovidius *Metamorfoser*

Ovidius har haft stor betydelse för senare tidens litteratur

Publius Ovidius Naso (43 f Kr-17 e Kr) föddes i Sulmo 12 mil öster om Rom. Hans familj tillhörde riddarståndet och han fick en fin uppfostran, med utbildning i Rom och studieresa till Grekland och Mindre Asien. Han var så förmögen att han tidigt kunde avbryta en karriär som ämbetsman, för att ägna sig åt sin diktning.

Ovidius skrev en lättflytande och välljudande vers, som snabbt gjorde honom till Roms ledande poet. Men år 8 e Kr förvisade kejsar Augustus honom till Tomi vid Svarta havet (nuvarande Constanta i Rumänien). De kalla vintrarna och bristen på kultiverat umgänge gjorde att han vantrivdes enormt. Hans och hans vänners vädjanden till Augustus och Tiberius (kejsare från 14 e. Kr.) var dock förgäves. Roms mest urbana poet dog där i kejsardömetts yttersta utkant.

I en dikt uppgav Ovidius att förvisningen berodde på "carmen et error" (en dikt och ett fel). Dikten var nog *Ars Amatoria*, felsteget att han var inblandad i utkanten av en skandal som drabbade kejsarfamiljen år 8 e Kr. Augustus dotterdotter Julia förvisades till en ö i Adriatiska havet, medan hennes make avrättades för högförräderi.

Ovidius första diktverk *Amores* (*Kärleksäventyr*, ca 20 f Kr) gestaltar en ung poets kärleksaffär. Många av dikterna är riktade till en kvinna han kallar Corinna. Anspelningarna på romersk och grekisk mytologi är många, tonen är mer spirituellt än passionerad.

I *Heroides* (*Fortida kvinnor*) har dikterna formen av brev som kvinnor ur historien eller mytologin skriver till sina frånvarande män. Bland dem som Ovidius lånar sin röst åt är Fedra och Ariadne.

Ars Amatoria (ca 1 f Kr, även kallad *Ars Amandi*, översatt som *Kärlekskonsten/Konsten att älska*) är en spirituellt och omoralisk lärodikt som undervisar unga män i hur de ska hitta och förföra kvinnor. Vid sidan av den kittlande erotikerna finns här en uppsluppen och ironisk ton, som hänger ihop med Ovidius suveräna förmåga att kontrastera form mot innehåll.

Publius Ovidius Naso

Remedia Amores (*Botemedel mot kärlek*, ca 1 f Kr-1 e Kr) lär ut hur man ska bota sig från olycklig kärlek, samt om hur man undviker att bli alltför djupt engagerad.

Metamorphoses (*Metamorfoser* ca 8 e Kr) omfattar 15 böcker och väver samman stoff från över 250 myter och sagor. Det gemensamma temat är förvandlingar. Bok 1 börjar med hur världen skapas ur Kaos, bok 15 slutar med att Julius Caesar upphöjs till en gud. Det idylliska bryts mot det förfärliga, levande varelser ställs mot själlösa objekt, det gudomliga möter det mänskliga.

Fasti (*Kalendern*, 8 e Kr) är en poetisk almanacka som skildrar det romerska året genom de fester, riter, myter och historiska händelser som är förknippade med varje dag. Bara sex böcker (av 12) har bevarats. Många tror att förvisningen gjorde att Ovidius aldrig fullbordade verket.

Tristia (*Klagosånger*) och *Epistulae ex Ponto* (*Brev från Svarta havet*) skildrar Ovidius liv i Tomi. Av hans *Medea* har bara två verser överlevt.

OVIDIUS HAR HAFT STOR BETYDELSE för senare tidens litteratur. Redan under senantikens gjordes allegoriska

Metamorphoses av Ovidius. Illustrationerna till denna upplaga, utgiven 1584, gjordes av Giacomo Franco (1550-1620)

tolkningar som förklarade att *Metamorphoses* egentligen handlade om den kristne guden och hans relation till världssalltet. Denna tradition fortsatte under medeltiden, då det även gjordes försök att tolka hans erotiska dikter som en symbolisk skildring av människans kärlek till Gud.

Ars Amatoria förblev dock kontroversiell. Visserligen kunde Carl von Linné ta sitt valspråk därifrån: "Innocue vivete, numen adest" (Lev oförvitligt, ty en gud är nära). Men en sentida smakdomare som litteraturprofessorn Henrik Schück (1855-1947) slog fast att delar av verket "höra sannolikt till det smutsigaste i världslitteraturen".

OVIDIUS VAR POPULÄR I 1500-TALET i England. *Metamorphoses* lästes flitigt i latinskolorna och även *Fasti* förekom där. Arthur Golding som översatte den förstnämnda (1565-67) tillhörde den tradition som försökte dra moraliska lärdomar ur verket. Christopher Marlowe som översatte *Amores* var bara intresserad av poetiska och erotiska kvaliteter. Många andra verk inspirerades av den romerske poeten.

Jonathan Bate hävdar i sin bok *Shakespeare and Ovid* (1993) att Ovidius var William Shakespeares favoritförfattare. 90 % av dramatikerens talrika anspelningar på klassisk mytologi är hämtade från *Metamorphoses*. Mest influerad var han i början och slutet av sin karriär.

I linje med vad Shakespeare lärt sig i latinskolan använde han sådana anspelningar till att berika och komplicera sina texter. När åskådare hörde den gode magikern Prospero bruka samma trollformel som den onda häxan Medea i *Metamorphoses* bok 7, kunde de ana att han inte var så god.

Proba i *Som ni vill ha det* och Holofernes i *Kärt besvär förgäves* nämner Ovidius. I *Titus Andronicus* bär den unga kvinnan Lavinia in själva boken *Metamorphoses* på scen, och använder den för att avslöja dem som skändat och stympat henne. 1598 skrev litteraturvetaren och kyrkomannen Francis Meres att Ovidius själ levde vidare i Shakespeares diktning.

Text: Kent Hägglund

Venus och Adonis i mytologin

Venus är kärleksgudinnan i romersk mytologi, där man i mångt och mycket kopierade den grekiska. Därför är Venus i stort sett identisk med Afrodite. Inom konsten har hon ofta kallats Venus och blev en (naken) symbol för kärlek, skönhet och sensuellt begär.

AFRODITE VAR SKÖNHETENS och kärlekens, äktenskapets och bröllopets gudinna. Dessutom var hon fertilitetsgudinna och det finns flera historier om hennes ursprung. I Illiaden sägs att hon är dotter till Zeus och Dione. Där beskrivs hur det trojanska kriget påbörjas efter att de tre gudinnorna Afrodite, Hera och Athena hade grälät om vem som var vackrast.

Skalden Hesiodos menade att Afrodite föddes när titanen Kronos kastade sin far Uranus, vars kön föll i havet. Ur det skum som bildades föddes Afrodite som naken steg upp ur vågorna och så småningom hamnade på Cypern, där hon dyrkades.

AFRODITE VAR GIFT MED HEFAISTOS, eldens och smidekonstens gud. Han beskrivs som svartsjuk och sägs ha fångat sin fru med ett nät mitt under akten med krigsguden Ares¹. Afrodite hade en hel del utomäktenskapliga barn och förhållanden med både människor och gudar. Med Ares hade

Adonis föds ur myrträd. Motivet från målad skål. Italien, 1500-talet. Kan ses på Victoria & Albert Museum, London

hon bland annat Eros, med Dionysos fick hon Priapos, som representerade naturens alstringskraft och därför framställdes med en enorm erigerad penis. Med Hermes fick hon Hermafroditos, som var hälften man och hälften kvinna.

Aeneas, hjälten från trojanska kriget och grundaren av Rom, var son till Anchises och Venus (Afrodite).

Till hjälp på sina äventyr hade Afrodite övertalningens gudinna Peitho.

OM ADONIS VAR EN SKÖN YNGLING så var hans tillkomst så mycket fulare: Kung Cinyras hade dottern Myrra som påstod att hon var vackrare än Afrodite. Detta retade kärleksgudinnan som lät Myrra i berusat tillstånd förföra sin far och bli med barn.

Fadern jagade bort sin dotter och skulle ha dödat henne om inte Afrodite förvandlat henne till en buske. Kung Cinyras klöv barken på busken och Adonis föddes. Enligt en variant föddes Adonis ur det myrträd Afrodite nio månader tidigare hade förvandlat Myrra till.

AFRODITE TOG HAND OM ADONIS och gav honom till döds-gudinnan Persefone. Han lades i en kista och när Persefone en dag öppnade den, blev hon så betagen av hans skönhet att hon inte ville lämna tillbaka honom när Afrodite begärde det.

Zeus skulle nu medla men förstod att de båda kvinnorna hade mer än bara moderskänslor för den vackre ynglingen. Adonis fick nu tillbringa sin tid på tre ställen under året, en del hos Afrodite, en del hos Persefone och en del på egen hand. Afrodite lyckades dock, genom sitt magiska bälte (som fick alla att älska henne) få Adonis att stanna kvar hos henne under den tid han skulle vara på egen hand. Persefone kunde inte tåla det och skvallade för krigsguden Ares, Afrodites älskare. Ares antog då ett vildsvins gestalt och dödade Adonis när denne var ute och jagade.

Text: Roland Heiel

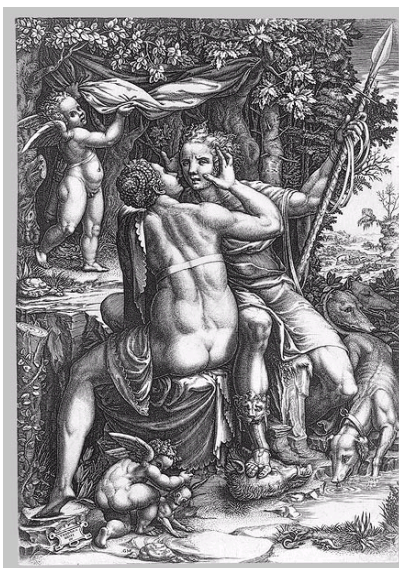
¹ Olle Adolphson skrev sången "Sången" på samma tema.

Ur Venus & Adonis Tolkning: Niklas Rådström

Dina läppar smakar av spädaste vår
Som blomblad, sköra att beröra
Men skynda, gör det nu, för tiden går
och med den ska skönhet sig själv förstöra
De friska blomblad som våren ger
De vissnar fort och multnar ner

Detta säger jag, nu när du är död:
Nu kommer sorg att vid all kärlek vaka
Uppvakta med svartsjuka och ond nöd
Det som börjar ljuvt, ska tas tillbaka
Kärlek att kantra och aldrig balansera
Det goda väga tungt, men smärtan ännu mera

Kärleken ska bli falsk och så onda frön
Dess blomblad skingras när den plockas
Dess rot bli giftig, men doften skön
så att alla oskuldsfulla till den lockas
Den starke ska den göra vek och svag
Av den kloke narr och natt av dag

Venus and Adonis, gravyr ca 1556-57 av Giorgio Ghisi

Den ska mana till krig och tvister
Mellan far och son väcka onda frågor
Tjäna söndring tills allting brister
Som torra grenar tjänar eldens lågor
När min kärlek nu är förintad och dödad
Ska ni andra också få se er förödad

Då upplöstes i gräset den döda kroppen
som när dagen skingrar nattens dimmor
och ur hans blod, intill sista droppen,
sprang röda blommor fram, med vita strimor
Likt den krans i kring hans kalla kinder
som av blod och blekhet döden binder

Hon böjde sig ner, kände blommans doft,
den var flyktigt lätt som Adonis andedräkt
Och sa att i hennes bröst fanns nu allt stoft
av hans förbrända liv som döden släckt
Hon plockade blomman och ur stjälkens sår
bröt grön nektar fram, likt en ensam tår